

אילן כץ

הנדסת סביבה – ייעוץ ופיתוח

ציטוט מומלץ

כץ א. 2020. טיפול בפסולת בראייה עדכנית של בריאות האדם והסביבה לקראת היציאה ממשבר הקורונה. אקולוגיה וסביבה 11(1).

יש לנצל את משבר הקורונה להשגת כספים למיזמים סביבתיים, לניצול נרחב של כספי "קרן הניקיון" לקידום איכות הסביבה ולהקמת מנגנונים למיסוי סביבתי על מטרדים כדוגמת פלסטיק חד-פעמי או מקורות זיהום אחרים | צילום: unsplash.com, Jasmin Sessler

טיפול בפסולת בראייה עדכנית של בריאות האדם והסביבה לקראת היציאה ממשבר הקורונה

8 במאי, 2020

גיליון ארבע 2020 / כרך 11(1) / קורונה וסביבה

בקצרה

תעשיית המחזור נכלמה עקב סיכוני הקורונה. מחזור מכלי משקה נאסר בהוראת משרד הבריאות; אריזות המזון הפכו לצורך היגייני, ואין נחשבות רק כנטל סביבתי; המאבק בכוסות החד-פעמיות נעצר; רשתות מזון מהיר בארה"ב שעברו למדיניות של BYO – Bring Your Own חזרו לכלים חד-פעמיים, לפני שנסגרו כליל.

משבר הקורונה, שהחזיר את ההיגיינה לכותרות, גם מזכיר לנו כי תעשיית המחזור נועדה בראש ובראשונה להגן על הציבור מפני הסכנות הבריאותיות שבפסולת לא מטופלת. שוק מחזור הפסולת משתנה בהתאם להתפתחויות טכנולוגיות ולשינויי מדיניות. גישות של כלכלה מעגלית וכן שרפת פסולת עומדות על סדר היום. נוסף על כך, סוגיית בריאות הציבור ועובדי התברואה מקבלת משמעות חדשה.

הקורונה עשתה את הלא יאמן והצליחה לקבוע סדר יום על פי שיקולי בריאות ולא על פי שיקולים כלכליים.

ביציאה מהמשבר, הכלכלה תדרוש את חלקה, ויש חשש שנושא הסביבה יידחק בחזרה אל מאחורי שיקולים של כלכלה ושל בריאות הציבור. עם זאת, מגפת הקורונה צריכה להעמיד את האנושות בפני מראה של יחסי האדם עם הסביבה: נגיף שמקורו בבעלי חיים קפץ לביקור, והפיל את כל בורסות העולם. שומרי הסביבה מקווים שהלקח יילמד, ושסכנות כמו שינוי האקלים יזכו למימון, מתוך הבנה של החובה לתשלום "מס סביבה", במטרה שלא להגיע לקריסת מערכות בעתיד. למרבה הצער, הסבירות להפנמת הלקח נמוכה, והכוחות הכלכליים ימשיכו לדחוף למזעור הוצאות שאינן תורמות לשורת הרווח בטווח הקצר.

מדיניות ניהול הפסולת תצטרך להמשיך להתמודד עם הצורך בהוכחת כלכליות. קריאת ההשכמה הסביבתית של הקורונה לא תצלצל אצל הכלכלנים, ואסור שאנשי הסביבה ישגו בחלומות לשינוי תפיסה. חובה להמשיך ולצלצל בפעמוני הסיכון הסביבתי בהישענות על הנזקים הכלכליים שהביא המשבר הבריאותי, ולהדגיש את המחיר הכלכלי הגבוה של נזקי סביבה מתמשכים. יחד עם החשש מקיצוצים תקציביים צפויים, המדיניות הסביבתית מחויבת לחשיבה מחודשת. יש לנצל את המהלך להשגת כספים למיזמים סביבתיים, לניצול נרחב של כספי "קרן הניקיון" לקידום איכות הסביבה ואולי גם לנסות להקים מנגנונים למיסוי סביבתי על מטרדים כדוגמת פלסטיק חד-פעמי או מקורות זיהום אחרים.

השלכות בריאותיות יכולות לפגוע בתחומי השימוש החוזר במוצרים, אבל חלקים ניכרים מתעשיית המחזור מתמודדים ממילא באופן קבוע עם סיכוני בריאות המצויים בפסולת – מזיהום בטטנוס (מפציעה) ועד הרעלת כספית (מפסולת נורות פלואוריות [FL]). תהליכי המיון הם החשופים יותר לסיכוני בריאות, אך תהליך ממוכן במבנים מודרניים בעלי תת-לחץ יפחית גם סיכונים אלה. זאת ועוד, רוב תהליכי המחזור של חומרי הגלם כוללים גם חימום, שככל הנראה ימנע הפצת זיהום ביולוגי.

המדיניות הסביבתית בכלל, ומדיניות ניהול הפסולת בפרט, מחויבות מצידן להתאים את עצמן לשינויים הכלכליים, החברתיים והבריאותיים של המציאות החדשה. יותר מכך, נדרשת ביקורת עצמית לגבי התנהלות משק הפסולת. האם הכלים הקיימים כיום (הפרדת אריזות ופסולת אלקטרונית) ואלה המתוכננים לעתיד (טיפול תרמי ריכוזי) הם התרופה למטמנות שהולכות ומתמלאות? כמובן, יש להמשיך לקדם טכנולוגיות שבפיתוח, כמו פלסטיק בר-מחזור ומודלים של שימוש חוזר באריזות, אבל יש לפתח גישות נוספות ולפתוח את שוק הפסולת לפעילות רחבה יותר שתזרז את הפחתת ההטמנה ותקטין את בזבז המשאבים. לשם כך צריך לפתוח מחדש שאלות ישנות, כגון סבסוד תעשיית המחזור וביזור האחריות לטיפול בפסולת.

לפני כשנתיים החלה סין לעסוק בסחר עולמי בפסולת. עם הפסקתו בגלל משבר הקורונה, נפגע שוק המחזור בארץ ובעולם, והמצב רק יחריף כעת עם צניחת מחירי הנפט. סבסוד חומרי הגלם הממוחזרים יוכל להניע את תעשיית המחזור המקומית כך שהטיפול יעשה מבוזר, אך לשם כך יהיה צורך להתמודד עם הכלכלנים על השימוש בכלי הסבסוד.

ביזור האחריות לטיפול בפסולת ידרוש התמודדות פנימית של המשרד להגנת הסביבה וגם התמודדות מול משרד הבריאות, אך הוא יכול לתת פתרונות מקומיים בעלי יתרונות, כדוגמת כליאה של גורמי הסיכון הסביבתיים והבריאותיים אצל יצרן הפסולת, חיסכון בהוצאות כלכליות וסביבתיות של השינוע וזמן מימוש קצר יותר.

מעל ל-30% מסך האשפה העירונית המעורבת הם פסולת מזון, והיא יוצרת אתגר סביבתי ובריאותי. כיום אין למעשה בארץ פתרון לפסולת המזון. פתרון חלופי מבוצר יכול להיות טיפול משולב של פסולת אורגנית ושפכים ושימוש בעיכול אל-אווירי (anaerobic) להשבת אנרגיה. מודל זה קיים בעולם, ויישומו יכול להיות מהיר אם יגבר השימוש בטוחני אשפה ביתיים שמאפשרים הזרמה של פסולת המזון מכיור המטבח אל מכון טיהור השפכים. יישום מדיניות זו תלוי ביכולת האזורית של מכוני הטיפול בשפכים לקלוט תוספת עומס אורגני ולשלב טיפול אל-אווירי שיפיק אנרגיה מפסולת המזון. סימנים ראשונים לחלופת טוחני האשפה נוכל לראות במיזם חלוץ שיתחיל לפעול בקרוב בכפר סבא.

סגירת מעגל הפסולת והשפכים ברמה המקומית יכולה להיות מיושמת בשכונות ובמיזמי בנייה חדשים, במפעלי מזון ובשירותי אירוח והסעדה. אחריות מקומית על הטיפול בפסולת ובשפכים אפשרית, אך תחייב גמישות אסדרתית שתכיר ביכולתם של ארגונים מקומיים להיות אחראים על תפקודם באסדרה עצמית. אסדרה זו תחייב את יצרן הפסולת ואת ספק הטכנולוגיה לעמוד בתקנים, להיות אחראים להיבטי הבריאות והבטיחות ולשאת בתוצאות במקרה של חריגה (בדומה ל"תו הסגול" לפתיחת עסקים בנוכחות הקורונה).

לקראת יציאת המשק מהמגפה חשוב להסתכל למציאות בעיניים, לנצל את חלון ההזדמנויות הקצר בדעת הקהל להגברת המימון למיזמים סביבתיים ולשינוי מדיניות, להוסיף כלים לטיפול בפסולת ולהניע את התעשייה והפוליטיקה מחשיבה קצרת-טווח לעבר ראייה ארוכת-טווח ובטוחה לאדם ולסביבה.